

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Kveder - Demetrovič Zofka: Njeno življenje. Povest. Knežova knjižnica XXI. zv. Izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1914.

Po daljšem presledku smo prejeli od marljive pisateljice ožji rojaki nov knjižen dar, povest „Njeno življenje“. Temeljna poteza v značaju Tilde, junakinje te povesti, je očrtana z naslednjimi besedami: „Globoko v njenem srcu je bil skrit sveti plamen, zakrit očem, zaklenjen s sedmimi ključi. Namenjen, da zažari tistemu, ki bi ga znal odkriti in odkleniti s spoštljivo roko — ali pa, da gasne sam, zavržen, dragocen zaklad, nobenemu v tolažbo.“ In to dobro, skromno Tildo, hčer vzornih, nekoliko ozkosrčnih staršev, dajo baš ti vzorni starši zelo neprevidno brez mnogega premišljanja in pomišljanja lehkomyiselnemu možu, veseljaškemu slabiču, ki živi brez vsake moralne opore v sebi samo trenutnim nagnjenjem in brezvestno zaigra svojo čast in svoje življenje, zapravi družini imetek in ji izpodkoplje stališče, ne da bi se v svoji naivni dobrodušnosti prav zavedel svoje strašne krivde. Ob njegovi smrti se čuti izmučena Tilda skoraj olajšano in vsa njena svetniška požrtvovalnost se oklene z dvojno vnemo otrok. Revščina, bolezen, smrt navaljujejo nanjo... „svojo srčno kri je prelivala vsako uro“. A otroci ji pomro, ostane ji zadnji, Rajko; mati strahoma opazi, kako se ji sin polagoma obrazi v popolno kopijo svojega očeta. In prične se nova, nepréstana, kruta borba za to zadnje dete; zvesta pomočnica v teh naporih, iztrgati otroka podedovanim zlim nagonom, ji je dekla Lena, daljnja duševna sorodnica Flaubertovi Feliciti; a vse zaman: tudi sinu nedostaje prave vztrajnosti, vesti, čuta za odgovornost; keš, trdne sklepe mu odpihnje že naslednji trenotek. Po

smrti sestre Mimice kakor da se je iztreznil, kakor da hoče prevladati v njem dobra stran; a par tednov občevanja z bratrancem Emilom ga potegne zopet v stari tir; udobnost in uživanje, doslej samo podzavestno nagnjenje, mu je poslej princip in smoter življenja. Ne more si najti poklica, zapravlja, pijančuje, krade — se kesa, obeta, da se bo poboljšal — in je že zopet stari nepoboljšljivec. Nazadnje ukrade Leni hranilnično knjižico, okoli štiritisoč kron, trde prihranke vsega življenja, in jih zapravi v tržaškem starem mestu z ženskami... Za devet dni se vrne pijan domov in prizna materi tatvino... „Nekaj je omahnilo v njej, nekaj se je zlomilo. Stisnilo jo je v prsih. Ugriznila jo je strupena kača za srce in kri ji je vroča in kipeča butnila v glavo. Skalilo se ji je v duši, vzdignilo. Grenkost prebridka, razočaranje neizmerno, teptana, ogoljufana ljubezen, srd, sramota — ji je kakor val zalilo možgane in skalilo pamet“... In v tem trenutku, ko se je zgrudilo v nji vse, ustrelji sina — sama pa se vrže v morje...

Tragična zgodba mučenice-žene in mučenice-matere je podana z živim človeškim čutom in ženskim sočutjem; tajne slasti in bolečine materinstva — da, to je zajela ženska-mati iz zakladnice svojih lastnih izkušenj; te vedno budne skrbi, ta pekoča razočaranja, ki pijejo mladi ženski srčno kri, ta silna, brezupna borba šibkih moči z neodvratno usodo — vse to je naslikano prepričevalno in resnično, da nas končna katastrofa zgrabi in pretrese. V kolikor je ta knjiga subjektivna izpoved in obtožba, v toliko je resno in važno, dobro in živo delo. Za objektivno umetnino pa je v njej preveč naivnega operiranja z dedičnostjo, katere zakoni vendar niso

tako preprosti in matematično pregledni, kakor hoče pisateljica. Danes vemo, kako so v naši psihi zgetene duše umrlih rodov, kako se bore v nas instinkti barbarskih prednikov s pridobitvami vzgoje in kulture, toda ti vplivi so tako zagneti, tako mnogostrano zapleteni in nepreračunljivi, da se opazovanju vedno in vedno izmikajo. Baš zato lahko posveti vanje samo intuiktivno oko psihologabistrogledca, poeta-tajnovidca; le delikatna roka si sme upati odgrinjati mračne zavese, drugače je pisatelj hipoma v surovi šabloni, mrtvi shemi... Tudi so luči in sence v značajih preveč brez prehodov, kakor pristransko razdeljene. A baš ta subjektivna, če hočete, pristranska in rahlo pristrastna nota daje knjigi enotnost in vsaj na vnanje krepko potezo: pisana je z enako napeto močjo od prve do zadnje strani; ne odložiš je rad, dokler je ne prečitaš do konca. Ž.

Kristan Etbin: Pertinčarjevo pomlajenje. Sanjska povest. Zabavna knjižnica XXVI. zv. Izdala „Slovenska Matica“. V Ljubljani 1914.

„Pertinčarjevo pomlajenje“ E. Kristana je na široko razpredena sanjska prigodba. Jernej Pertinčar, strog človek, mož znanosti in zakonov, zaspi nekega popoldneva po dolgem, utrudljivem sprehodu ob jezeru, kjer se mu v sanjah prikaže duh voda, Jezerko Praplavač. Le-ta je čul potajne želje Pertinčarjeve, kako rad bi se pomladil ter zaživel novo življenje na podlagi vseh svojih dozdajnih skušenj. Njegove želje se uresničijo; povodne vile ga pomlade, da prične vnovič svoje življenje. Trpka so pota Zorka Jezerskega, prejšnjega Pertinčarja, po katerih stopa v novem življenju, da bi došel do najvišjega spoznanja in sreče, ki bi mu jo podaril razum. Grehi telesa in človeške slabosti ga stro, uničijo, da se vrne nazaj v naročje povodnih vil, pred obličje duha, ki mu šele zdaj razodene večno živo resnico, da boga ne

bo nihče gledal z razumom, temveč ga mora čutiti v svojem srcu, kakor čutijo ubogi na duhu v stvarstvo in vesoljstvo zapisane besede: „Živi! Živi! je povelje za milijone in milijarde. Živi! ta zakon obsega vse.“ In Zorko Jezerski želi zopet že v jutro svojih sanj, da bi se vnovič pomladil, toda ves neumen in ubog na duhu.

Povest je umetniško zgrešeno delo. Ni je ustvarjala sila umetnika, temveč volja in ideja misleca. Zato tudi ni nikakor enoten organizem, povsem preživetega duševnega življenja, temveč v prisiljeno suktno oblečena ideja. Če bi bil roman organsko delo, bi morali mi takoj v početku čutiti težke boje Pertinčarja za spoznanje najvišjega, videti bi morali dispozicijo v njegovem bitju za njegove sanje. Tako pa se zdi vse nekam prikrojeno, umetno ustvarjeno, samo zaradi sanj samih. Tudi v teh bi pisatelj lahko naknadno razvil značaj Pertinčarjev; — toda ustvaril ni človeka, temveč nekako mumijo, ki živi le svojim idejam, ter nima s prejšnjim Pertinčarjem ničesar skupnega. Ne glede na to, da so tehnično sanje povsem zavožene, predolge najmanj za polovico noči, ne učinkujejo prav nič kot sanje, temveč kot poseben roman. Gradnja tega romana je prav enostavna. Vse se zgodi tako kot je nakazano na prvih straneh, za vsako osebo vemo naprej, kako bo uplivala na junaka. Značaji, kakoršna je kneginja, sin Zorka Jezerskega, so več kakor sanjski. Niti eden teh značajev se ne razvije pred nami, vsi so le nekaj rep kometa Jezerskega, ki drvi skozi gotovo fazo vesoljstva. Ker izključujem take sanje kot resnične, in se mi zdi, da so ogrodje romana kot roman zase, bi moral g. pisatelj to vsekakor drugače obdelati. Tako pa se izgubi brez odmeva celo veličastna, globoka ideja v labirintu teh sanj in brez življenske podlage ne zbuja življenja.

Juš Kozak.